

Comunicar la ciència en temps d'emergència climàtica

ÀNGELA JUSTAMANTE RODRÍGUEZ

CREAF

a.justamante@creaf.uab.cat

Àngela Justamante és graduada en biologia i comunicadora científica. Actualment és responsable de l'oficina de premsa del Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals (CREAF). També té experiència en projectes europeus i de divulgació científica.

Resum

L'informe recent de Copernicus alerta que ja hem superat 1,5 °C d'escalfament global, un fet que exigeix una resposta comunicativa eficaç i responsable. En aquest context, el CREAF (Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals) destaca per la seva tasca pionera en comunicació científica, amb un equip multidisciplinari que adapta els missatges a diferents perfils socials per fer comprensible i rellevant la crisi climàtica. Des de projectes educatius com Desfake Clima, que promou la detecció de desinformació entre adolescents, fins a Esfera Climàtica, que forma investigadores com a portaveus per als mitjans, el CREAF aposta per la divulgació com a eina de connexió social. També impulsa la ciència ciutadana amb iniciatives com Alerta Forestal o RitmeNatura, i col·labora amb creadors de continguts i artistes per ampliar l'impacte i humanitzar els missatges. Aquest enfocament integral demostra que comunicar bé la ciència és fonamental per fer front als reptes ambientals actuals i mobilitzar la societat.

PARAULES CLAU: emergència climàtica; comunicació científica; divulgació; ciència ciutadana; desinformació; participació social

Abstract

Communicating Science in Times of Climate Emergency

The recent Copernicus report warns that we have already surpassed 1.5 °C of global warming—an alarming milestone that calls for an effective and responsible communication response. In this context, CREAF (Centre for Ecological Research and Forestry Applications) stands out for its pioneering work in science communication, supported by a multidisciplinary team that tailors messages to diverse social profiles to make the climate crisis understandable and relevant. From educational projects like Desfake Clima, which helps teenagers detect misinformation, to Esfera Climàtica, which trains female researchers as media spokespersons, CREAF embraces science outreach as a tool for social connection. The centre also promotes citizen science through initiatives such as Alerta Forestal and RitmeNatura, and collaborates with artists and content creators to expand impact and humanize messages. This holistic approach demonstrates that effective science communication is essential to addressing today's environmental challenges and mobilizing society.

KEYWORDS: climate emergency; science communication; outreach; citizen science; misinformation; social engagement

El darrer informe de Copernicus alertava que hem sobrepassat els 1,5 °C. Però què vol dir això? Com es materialitza aquest fet a cada regió, en la nostra vida? En un moment en què la ciència juga un paper clau davant dels grans reptes globals, la ciutadania a vegades rep peces separades o inconnexes d'informació, i no la fotografia completa de l'actualitat climàtica. Un efecte secundari d'això pot portar a la inacció climàtica o la difusió de rumors falsos. Per això és fonamental que les entitats de recerca tinguin un gabinet professionalitzat que treballi per fer arribar la veu de la ciència d'una manera accessible. El CREAf n'és un exemple, un centre de recerca ubicat a Catalunya que treballa en l'àmbit de la crisi climàtica, la biodiversitat, la restauració de la natura, entre d'altres, i que disposa d'un equip de comunicació per visibilitzar la feina del centre. Quin és el secret?

Divulgar per connectar

La divulgació científica posa el focus a fer comprensible i atractiva la ciència per a la societat. Però hi ha un gran repte: no s'arriba a tothom amb els mateixos canals i llenguatge. Per fer-se'n una idea, segons un informe que va publicar Blablalab, hi ha vuit grans grups amb una presència significativa en la societat. Cada grup es caracteritza pel pes generacional i de gènere, el posicionament sobre el canvi climàtic, els valors i els estils de vida, entre altres factors. De manera que, quan es comunica, s'ha de tenir en compte que cada segment s'informa per un canal diferent: xarxes socials, pòdcasts, projectes de participació ciutadana, premsa o TV, etc.

Per abordar aquest desafiament, el departament de comunicació del CREAf disposa d'un equip multidisciplinari que treballa la comunicació i la divulgació des de diversos aspectes, com ara el disseny, el periodisme, la comunicació digital o l'educació. La finalitat no és només informar de manera unidireccional de les troballes d'una institució, sinó també tenir una escolta activa amb la societat, respondre a les seves preocupacions a través de la ciència del CREAf i despertar-ne la curiositat i interès.

Per fer-ho possible, l'equip s'encarrega tant de la comunicació més institucional del centre com de projectes propis d'innovació o la comunicació d'iniciatives de ciència ciutadana.

Combatre les notícies falses des de les aules

Un exemple pioner en el camp de l'educació és Desfake Clima. Aquesta iniciativa, que coordinen conjuntament Verificat i el CREAf, treballa perquè els

adolescents a les aules aprenguin a identificar fonts fiables en informació climàtica i a detectar i desmuntar les narratives negacionistes que circulen, especialment, a les xarxes socials. Des de l'inici del projecte, ha arribat a una desena d'escoles i, enguany, arribarà a una desena més, que sumen un total de vint grups educatius de Barcelona. Un dels punts forts del projecte és que es nodreix d'una xarxa d'expertes de Catalunya que fan recerca sobre el canvi climàtic des de diversos punts de vista —des de l'ús de renovables fins a l'estat de salut dels sòls agrícoles. Durant el projecte, cadascuna de les expertes apadrina un centre i hi explica en profunditat la seva àrea de coneixement. Una experiència que ajuda l'alumnat a desmentir mites i desinformació de cada temàtica per, finalment, preparar un contingut de qualitat per a TikTok, que representa el treball final del projecte. Alhora, aquest contacte directe amb les investigadores ajuda a incentivar vocacions científiques entre l'alumnat i dona visibilitat al paper de la dona en la ciència.

Innovar en periodisme científic

Un altre projecte que coordina el departament de comunicació del CREAf és Esfera Climàtica, un gran gabinet de comunicació que connecta mitjans de comunicació i investigadores rellevants per augmentar la cobertura mediàtica relacionada amb el clima, posant especial èmfasi en els mitjans locals i en les veus femenines, la presència de les quals és minoritària en els mitjans de comunicació. El projecte compta amb el suport del European Climate Foundation (ECF) i col·labora amb diversos centres de recerca. Un altre punt diferencial de la iniciativa és que la xarxa de portaveus científiques reben formació en comunicació per poder oferir als mitjans millors enfocaments, context i dades sobre temes climàtics. D'altra banda, ofereix una atenció personalitzada i adaptada a les necessitats de cada periodista, posant el focus, a més, a potenciar la presència de temes climàtics en els espais del temps de la televisió.

Les portaveus d'Esfera Climàtica promouen una narrativa més completa, variada, multidisciplinària i precisa sobre els desafiaments i les solucions relacionats amb el canvi climàtic. És a dir, no es pretén incidir en els efectes de la crisi climàtica, àmpliament coneguts, sinó reflexionar sobre com abordar aquesta emergència. Per exemple, com es pot adaptar una ciutat a les onades de calor, si és possible minimitzar l'impacte dels incendis o de quina manera afectarà la sequera el turisme, i què hem de fer. També abordar els temes de canvi climàtic des de diferents vessants socials, econòmiques i polítiques, sempre comptant amb una perspectiva científica multidisciplinària.

Experimentar la recerca amb la ciència ciutadana

Una altra de les línies clau del CREAM és la ciència ciutadana, una forma de col·laboració entre la comunitat científica i la ciutadania en el procés de recerca. Aquests projectes permeten a la societat avançar en la comprensió del medi ambient i, alhora, incrementar la consciència sobre la natura. A més, faciliten la participació ciutadana en la presa de decisions i en el desenvolupament de polítiques ambientals.

N'és un exemple Alerta Forestal, una plataforma de ciència ciutadana que coordina el CREAM i que vol analitzar l'estat de salut dels boscos de Catalunya a partir d'imatges que envia la ciutadania. Qualsevol persona pot participar-hi simplement aportant fotografies horitzontals de paisatges forestals afectats per la sequera, la processonària, l'eruga del boix, les ventades o nevades, a través de l'aplicació mòbil o l'aplicació web.

Per als amants de les papallones també hi ha dues iniciatives. Una és l'Observatori Ciutadà de Papallones Urbanes o uBMS (urban Butterfly Monitoring Scheme), finançat per l'Ajuntament de Barcelona, que fa un seguiment de les papallones que viuen en grans urbs. A Barcelona, el projecte compta amb 29 parcs i jardins de la ciutat. Una altra iniciativa és l'Observatori Metropolità de Papallones o mBMS (metropolitan Butterfly Monitoring Scheme), que busca obtenir dades sobre les poblacions de papallones de tota l'àrea metropolitana de Barcelona. L'mBMS està impulsat per l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), amb la coordinació del CREAM i de l'Institut Metròpoli.

Així mateix, les persones interessades a saber de quina manera el canvi climàtic afecta els ritmes de la natura poden participar en RitmeNatura. El projecte es basa en l'observació fenològica, que és la ciència que estudia els canvis cíclics i recurrents en la natura, com ara la floració, la migració d'ocells o l'aparició d'insectes, i com aquests canvis es veuen afectats per factors com el clima.

Col·laborar amb altres perfils

Més enllà dels seus canals de comunicació, el CREAM també col·labora amb altres perfils que ajuden a amplificar el missatge. Aquesta acció es pot fer a través de campanyes de comunicació col·laboratives. N'és un exemple la col·laboració amb l'il·lustrador Javier Royo amb motiu del Dia Mundial de la Dona i la Nena a la Ciència de 2022. En concret, es va engegar una campanya que feia servir l'humor gràfic per denunciar desigualtats de gènere habituals en l'àmbit científic. Amb l'etiqueta #aquipassa i 14 vinyetes satíriques de Javier Royo, es van visibilitzar situacions versemblants i reals, apel·lant dones, homes i institucions a encetar el debat i reconèixer aquestes dinàmiques. La iniciativa va partir de 47 experiències compartides anònimament pel personal del centre i va estar impulsada pel Comitè d'Equitat i Diversitat i el Departament de Comunicació. Les il·lustracions donen veu a dones que s'han sentit invisibles, atrapades per la síndrome de l'impostor o menyspreades per actituds com el mansplaining. Són casos en què han estat jutjades pel seu aspecte, embaràs o càrregues familiars, qüestionant el seu lideratge. Un primer pas del CREAM per assenyalar obstacles reals dins el mateix entorn científic i promoure un canvi necessari, també un exemple de com art, ciència i humor poden col·laborar per transmetre un missatge.

D'altra banda, coincidint amb el Dia Mundial del Medi Ambient, el CREAM va col·laborar amb l'humorista Godai Garcia amb la seva sèrie *Les coses que creixen*, per revelar quina espècie forestal representa millor el centre. El primer pas va ser fer una votació interna per decidir quin arbre simbolitza millor els seus valors, i l'alzina va ser l'elegida per la seva resiliència, fortalesa i caràcter mediterrani.

També es treballa per col·laborar amb altres persones creadores de continguts a les xarxes, de manera que puguin integrar el coneixement científic i sobre la crisi climàtica en els seus continguts.

Amb aquestes accions, el CREAM reforça el seu compromís amb la divulgació científica com una eina per connectar amb la societat i generar espais de reflexió i transformació. ✿

El refrany

La terra molt produeix, si la tracten com mereix